

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

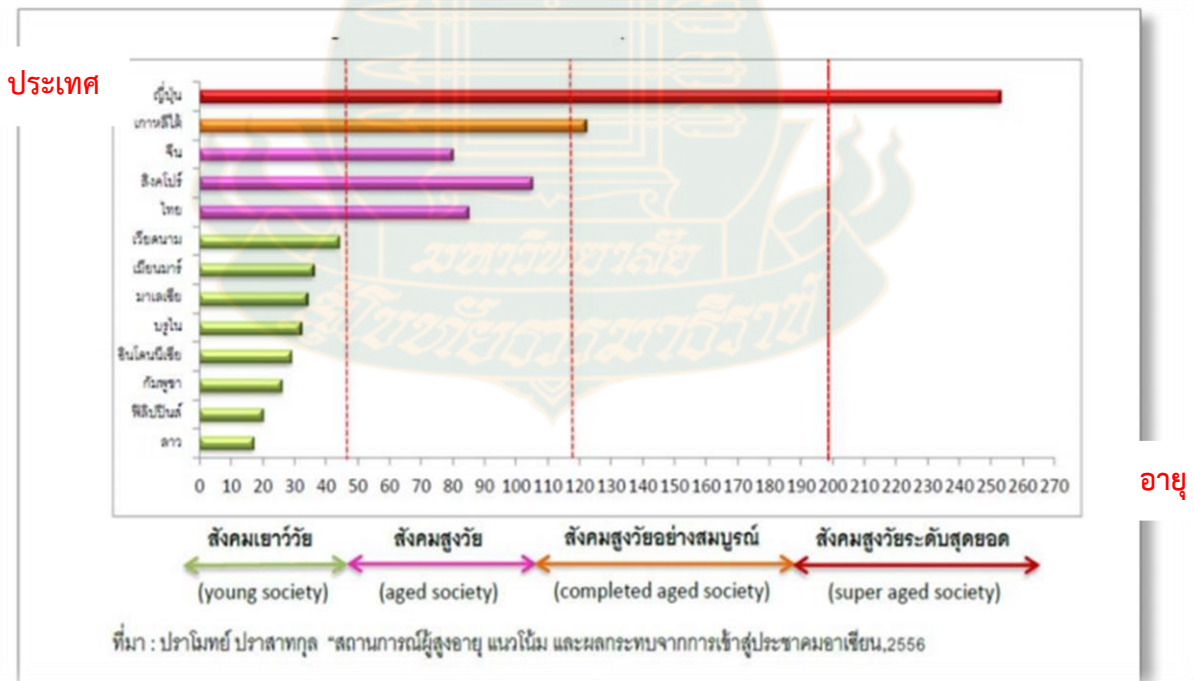
ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย
2. การศึกษาทางไกล
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย

2.1.1 ข้อมูลผู้สูงอายุในประเทศไทย

ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป “ผู้สูงอายุ” สำหรับประเทศไทยนั้นกำหนดมีการกำหนดนิยาม ผู้สูงอายุ ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 “ผู้สูงอายุ” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย” องค์การสหประชาชาติได้ประเมินสถานการณ์โครงสร้างของประชากรโลกว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2544 – 2643 จะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ

https://lrc-older.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20160106135752_1.pdf

ภาพที่ 2.1 ดัชนีการสูงวัยของประเทศในอาเซียน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน พ.ศ. 2556

สังคมสูงวัย (aged society) ในประเทศไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ประมาณการสัดส่วนผู้สูงวัยไว้ว่า ในปี 2558 จะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปถึง ร้อยละ 13.8 ถือว่าเป็นการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 14) และในปี 2563 จะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.1 หรือเข้าใกล้สังคมสูงวัยระดับสูงสุด และ สู่วัยสูงวัยอย่างสมบูรณ์¹

ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความเสื่อมทางด้านร่างกายเมื่ออายุมากทำให้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 (Hiramatsu Rui, 2563) เริ่มเปลี่ยนแปลงไป การมองเห็น การได้ยิน การรับรส การสัมผัสและการได้กลิ่นเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีอายุมากขึ้น ผู้สูงอายุตื่นเช้าขึ้น สายตาเริ่มยาวตั้งแต่อายุ 40 ปี จนอายุ 50 ปี เริ่มอ่านหนังสือไม่ถนัด เมื่ออายุ 60 ปี เริ่มต้องใส่แว่นสายตายาว การได้ยินผู้สูงอายุจะได้ยินเสียงที่มีความถี่สูงลดลง ผู้สูงอายุจะฟังไม่ทันในรายการโทรทัศน์ที่มีผู้สนทนากันจำนวนมากในรายการความสามารถในการได้กลิ่นของผู้สูงอายุก็จะลดลงในช่วงอายุ 70 ปี เนื่องจากประสาทในการรับรสและกลิ่นลดลง การสัมผัสก็จะลดลง ประสาทสัมผัสเริ่มเสื่อมตั้งแต่อายุ 50 ปี จนถึง 70 ปี นอกจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 แล้วยังมีเรื่องของอาการจำก็จะเริ่มเสื่อมลงตามอายุ ระบบภายในร่างกาย ตับ ไต กระเพาะปัสสาวะ สังเกตได้จากผู้สูงอายุเริ่มเข้าห้องน้ำบ่อยขึ้น ก้นปัสสาวะได้น้อยลง ข้อจำกัดเหล่านี้ผู้ออกแบบสื่อต้องเข้าใจกลุ่มเป้าหมายที่ใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้

ลักษณะของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพและการเสื่อมลงตามลักษณะทางกายภาพ ผู้สูงอายุมีศักยภาพแต่อาจมีไม่เท่ากัน แต่การพัฒนาต้องต่อยอดจากศักยภาพที่ผู้สูงอายุมีอยู่ อายุ ช่วงวัย อาชีพ รายได้ ของผู้สูงอายุ ความรู้ทักษะ ระดับการศึกษา ความรู้พื้นฐานเดิม เจตคติ ระดับสังคมวัฒนธรรม พฤติกรรมการ แรงจูงใจ เพื่อใช้ในการสื่อสารให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้สื่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในการศึกษาข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ความสนใจ เพื่อออกแบบสื่อและเลือกใช้สื่อให้เกิดการเรียนรู้ให้เหมาะกับผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุนั้นจะใช้เวลาว่างพักผ่อน นันทนาการ การพัฒนาตนเอง ศึกษาวัฒนธรรมศาสนา การเพิ่มคุณค่าในตนเอง ใช้การจ่ายเงินด้วยตนเอง และการศึกษาเพื่ออาชีพเสริม ที่ตนเองต้องการที่จะเรียนรู้โดยมีวัตถุประสงค์ตนเองส่วนตัว เรียนรู้เพื่อประโยชน์ของตนเอง (Mark Nova (2018) Issues In Aging Leisure, Recreation, and Education. Chapter. 11 p.485.) ผู้สูงอายุเรียนรู้เพื่อปรับตัวและใช้ในชีวิตรประจำวัน การเรียนรู้ที่จำเป็นของผู้สูงอายุ(สุมาลี สังข์ศรี และวิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. 2558) (อาชญญา รัตนอุบล. 2563) การเรียนรู้ของผู้สูงอายุแตกต่างจากวัยอื่นๆ หากพิจารณาถึงลักษณะของผู้สูงอายุมีความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ซึ่งผู้สูงอายุต้องเผชิญ ซึ่งนักวิชาการ(Phelan, E. A., Anderson, L. A., Lacroix, A. Z., & Larson, E. B.2004) ได้ศึกษาว่าการรับรู้ของผู้สูงอายุที่ประสบ

¹ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2564)

ความสำเร็จ กับคุณลักษณะของอายุที่ประสบความสำเร็จ โดยวรรณกรรมที่มีการตีพิมพ์ ในมุมมองของผู้สูงอายุที่มีต่อ “การสูงวัยที่ประสบความสำเร็จ” คือ สุขภาพทาง ร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สามารถสรุปความจำเป็นที่ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดังนี้

1) ผู้สูงอายุเรียนรู้เพื่อนำข้อมูลหรือความรู้มาใช้ในการดูแลสุขภาพร่างกาย เนื่องจากวัยสูงอายุสภาพร่างกายของผู้สูงอายุจะเสื่อมถอย การเคลื่อนไหวการทำงานของร่างกายจะช้าลง ผู้สูงอายุจำเป็นต้องได้รับความรู้ ได้รับข้อมูลข่าวสารในการดูแลสุขภาพ การพักผ่อน การออกกำลังกาย การทำงานอดิเรก ฯลฯ อย่างเหมาะสม การเรียนรู้ที่เกิดจากสภาพการณ์ของการจัดการเรียนการสอน (Formal Instructional Setting) การเรียนรู้อย่างมีจุดหมายและต่อเนื่อง มีการจัดสภาพการเรียนการสอนเพื่อเกิดองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมและความพร้อมของผู้สูงอายุ ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา อายุ ความสามารถ และประสบการณ์เดิม การจัดสภาพการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแรงจูงใจทั้งจากภายนอกและภายใน เช่น ความต้องการการเรียนรู้ การได้รับรางวัล การได้รับการสนับสนุนจากคนในครอบครัว

2) ผู้สูงอายุเรียนรู้เพื่อการปรับตัวเข้ากับครอบครัวและลูกหลาน เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วภาระในการทำงานจะน้อยลงผู้สูงอายุจึงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับครอบครัวหรือบุตรหลาน การปรับตัวเข้ากับครอบครัวและบุตรก็นับเป็นเรื่องสำคัญ หากผู้สูงอายุปรับตัวได้อย่างเหมาะสมก็จะทำให้การอยู่ร่วมกันมีความสุข ในวัยทำงานผู้สูงอายุจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงานหรือประกอบอาชีพ ไม่เป็นปัญหา ไม่เป็นภาระแก่บุตรหลาน ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงควรที่จะได้รับความรู้ ได้รับทราบแนวทางในการปรับตัวได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3) ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อจะปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อม ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ตลอดจนได้รับคำแนะนำหรือแนวทางในการใช้ชีวิตในครอบครัวและการปรับตัวต่อสภาพต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป สภาพสังคมสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุได้รับความรู้ ก็จะช่วยให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้จากสภาพการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Setting) (อาชัญญา รัตนอุบล, 2563) ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้สภาพการณ์ทางธรรมชาติ เช่น การอยู่ในร่มสบายกว่าการอยู่กลางแจ้ง จึงทำให้คิดค้นการสร้างบ้านให้เป็นที่พักอาศัย และมีการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงอายุ

4) ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อการปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยี ในปัจจุบันเทคโนโลยีมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ผู้สูงอายุจำเป็นต้องรับทราบข้อมูล ความเปลี่ยนแปลงหรือความ

เคลื่อนไหวเหล่านั้น เพื่อจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีที่จำเป็นได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้ที่เกิดจากสภาพการณ์ของสังคมที่มีอยู่โดยทั่วไป (อาชัญญา รัตนอุบล, 2563) สภาพการณ์ของสังคมที่มีอยู่โดยทั่วไปในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในสังคม จากสภาพของสังคมประจำวัน การอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์

5) ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพหรือการมีรายได้ วัยสูงอายุเป็นวัยที่ผู้สูงอายุควรจะผ่อนการทำงานไปหรือหยุดการทำงานเพื่อพักผ่อนและใช้เวลาอยู่กับลูกหลานมากขึ้นก็ตาม แต่ยังมีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ยังต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ เพราะไม่มีลูกหลานดูแลไม่มีรายได้ประจำ ต้องหารายได้เพื่อเลี้ยงดูตัวเอง ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ควรได้รับความรู้ที่จะสามารถนำไปประกอบอาชีพ จะพบได้ว่าถึงแม้บุคคลจะอยู่ในวัยสูงอายุแล้วแต่ยังจำเป็นต้องเรียนรู้ แต่เป็นการเรียนรู้ที่มีค่าใช้จ่ายไปเรียนในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเหมือนเด็กหรือเยาวชนในวัยเรียน

ดังนั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้นเกิดจากที่ลงมือกระทำจริงด้วยวิธีการที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์การลงมือหรือฝึกปฏิบัติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คือ พฤติกรรมทางความรู้เปลี่ยนแปลงจากไม่รู้เป็นรู้ พฤติกรรมทางด้านทักษะจากทำไม่เป็นให้ทำเป็น ทางด้านทัศนคติเปลี่ยนแปลงจากความรู้สึกไม่ชอบให้ชอบ ความมุ่งหมายด้านการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ได้แก่ 1) เรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพและดูแลรักษาร่างกายที่เสื่อมลงรักษาความรู้ไปใช้ในการรักษาสุขภาพและร่างกาย 2) เรียนรู้เรื่องอาชีพและการทำงานและอาจจะลดน้อยลงเมื่อมีอายุที่มากขึ้น 3) เรียนรู้เพื่อการเป็นที่ยอมรับของเพื่อนฝูงความสบายทางจิตใจการพักผ่อน นันทนาการ ความบันเทิง และการท่องเที่ยว เป็นการพักผ่อนหย่อนใจของผู้สูงอายุ และ 4) เรียนรู้เพื่อเข้าสังคมการอยู่กับสมาชิกในครอบครัว บุตรหลาน และการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงจะเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุมีเวลาในการเรียนรู้ มีความต้องการที่จะใช้เวลากับการพักผ่อน ต้องการศึกษารื่องที่ตนขาด หรือเรื่องที่สนใจและต้องการเรียนรู้ ต้องการพัฒนาตนเอง มีอำนาจในการจ่าย เพื่อประโยชน์ของตนเองและเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับผู้สูงอายุ ใช้เวลาว่างพักผ่อน และพัฒนาตนเองตามความต้องการ

2.1.2 ความสนใจและพฤติกรรมของผู้สูงอายุ

จากการศึกษาวิจัยถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุ วิธีการสื่อสารการตลาดและการผลิตเนื้อหาการตลาด ประเภทและรูปแบบของเนื้อหาที่เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคผู้สูงอายุ (Silver Age) พบว่า “สื่อที่ใช้งานมากที่สุดของผู้สูงอายุเป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศไทย จากประชากรของไทยที่มีอยู่ 64.5 ล้านคน เป็นผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป 9.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14.5 เพิ่มขึ้นปีละ 5 แสนคน โดยคาดว่าใน

ปี 2568 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) โดยสมบูรณ์ โดยมีคนสูงวัย 14.4 ล้านคน หรือเพิ่มขึ้นเกินร้อยละ 20 คนสูงวัยจึงเป็น“กลุ่มเป้าหมาย” นักการตลาดและนักโฆษณา เพื่อให้สื่อเข้าถึงผู้สูงอายุให้มากขึ้น โดยภาควิชาการตลาด วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้วิจัยในหัวข้อ “Silver Age Content Marketing...สื่อสารโดนใจรุ่นใหญ่วัยสี่เงิน” พบว่า รูปแบบของสื่อที่ผู้สูงอายุนิยมมากที่สุด 5 อันดับมีดังนี้ (1) รายการโทรทัศน์ (TV) ร้อยละ 51 เพราะเป็นสื่อภาพเคลื่อนไหวสามารถดูได้ง่าย (2) สื่อประเภทคลิปวิดีโอ (VDO clip) ร้อยละ 48 เพราะสามารถส่งต่อได้สะดวกให้เพื่อนใน LINE ได้ชอบ คลิปสั้น ๆ ความยาวไม่เกิน 30 วินาที (3) รูปภาพ ร้อยละ 44.20 ชอบรูปที่เข้าใจได้ง่าย ตัวหนังสือใหญ่ สีสดใส (4) บทความวิชาการ ร้อยละ 42.40 เป็นข้อมูลเฉพาะเจาะจงในเรื่องที่เขาสนใจ (5) อินโฟกราฟิก (Infographic) ร้อยละ 30.10 ชอบเนื้อหาแต่เนื้อหาใน Infographic อาจไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนวัยสูงอายุ จากการศึกษา วิจัยยังพบว่า ร้อยละ 93 ของผู้สูงอายุ รู้จักว่า Search Engine คือ อะไร และใช้งานอย่างไร และชนิดของ Search Engine ที่พวกเขารู้จักมากที่สุดคือ Google

2.1.3 ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ความต้องการที่จะเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เนื้อหาต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุตรงกับความต้องการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เหมาะกับระดับการศึกษาที่จะสื่อสารเหมาะสมกับผู้เรียน การใช้ศัพท์ภาษาทางวิชาการไม่เน้นทางวิชาการมากเกินไปได้เข้าใจง่ายสื่อจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาได้ดีขึ้น ส่วนใหญ่ผู้สอน หรือผู้ให้ความรู้มักจะการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุจัดขึ้นตามแผนการสอน (ศศิปัทน์ ยอดเพชร, 2560 : 172) หลักสูตรที่โรงเรียนแต่ละแห่งกำหนดเนื้อหาสาระที่ให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่าง การเรียนการสอนจะเน้นกิจกรรมเรียนปนเล่น กล่าวคือ มีกิจกรรมการปฏิบัติแทรกไปในการสอนที่สนุกสนาน โดยผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างปัญญา สุขภาพกาย จิต และสังคม รวมทั้งเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบปะกัน สืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม โดยเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่สอนประกอบด้วย 4 กลุ่มชุดวิชา ได้แก่

1) **กลุ่มเรื่องภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ** มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและโรคต่างๆ ในวัยสูงอายุ ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการดูแลตนเองทั้งในภาวะปกติและภาวะเจ็บป่วยและพัฒนาทางจิต เพื่อให้ผู้สูงอายุได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และสามารถถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัว ชุมชน ได้รับทราบต่อไป

2) **กลุ่มเรื่องผู้สูงอายุในสังคมที่เปลี่ยนแปลง** มีเนื้อหาครอบคลุมความรู้ความเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การปรับตัว และการพัฒนาตนเองในสังคมสมัยใหม่ กฎหมายที่ผู้สูงอายุต้องรู้ และการมีส่วนร่วมในสังคมรูปแบบอาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อให้ผู้สูงอายุถึงพร้อมด้วย

คุณลักษณะของการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (Productive Ageing) และการเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ (Successful Ageing) บางโรงเรียนมีการสอนเกี่ยวกับเทคโนโลยีและการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ อีกด้วย

3) **กลุ่มเรื่องศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น** มีเนื้อหาครอบคลุมความรู้และหลักพื้นฐานของศาสนาที่ผู้เรียนสูงอายุเลือกเรียน การประยุกต์ใช้ศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้และผู้รับ วิธีการค้นหา รักษา อนุรักษ์ สืบสาน พิธีพู่และการถ่ายทอด

4) **กลุ่มเรื่องการเรียนรู้ตามอัธยาศัย** การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นข้อมูล การใช้สมาร์ทโฟน (Smartphone) ครอบคลุมรายวิชา การเกษตร ดนตรี งานประดิษฐ์ คหกรรม ทักษะวิชาการ การจัดการด้านการเงิน และทัศนศึกษา เพื่อให้ผู้สูงอายุเพิ่มพูนความรู้ เกิดการผ่อนคลาย เกิดความสุขทางใจ ร่วมกิจกรรมกลุ่มและเข้าสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2 การศึกษาทางไกล

การศึกษาทางไกลเป็นระบบการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความสำคัญ ตัวผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเพื่อเป็นกรอบในการวิจัย ได้แก่ ความหมาย รูปแบบของการศึกษาทางไกล ขั้นตอนของการศึกษาทางไกล

2.2.1 ความหมายของการศึกษาทางไกล

ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

องค์การการศึกษาและวิทยาศาสตร์แห่งสหประชาชาติ (UNESCO, 1979) การศึกษาทางไกล คือ การศึกษาที่จัดขึ้นโดยผ่านการสื่อสารทางไปรษณีย์ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ โดยที่ผู้เรียนและผู้สอนไม่ได้เผชิญหน้ากัน การสอนทำโดยกระบวนการเตรียมการและผลิตสื่อ แล้วส่งสื่อไปยังผู้เรียนอีกครั้งหนึ่ง

บอร์ก โฮล์มเบิร์ก (Borje Holmberg, 1985, p.127) การศึกษาทางไกล หมายถึง การศึกษาที่ผู้เรียน และผู้สอนมิได้มาเรียนหรือสอนกันซึ่งๆ หน้าแต่เป็นการจัดโดยใช้ระบบการสื่อสารแบบสองทาง ถึงแม้ผู้เรียนและผู้สอนไม่อยู่ในห้องเดียวกันก็ตาม Borje Homborg (1986) เป็นการสอนที่ผู้เรียนไม่ได้มาพบปะกับครูโดยตรง ไม่ได้มีครูดูแลการเรียนการสอนอยู่ตลอดเวลา เหมือนการเรียนการสอนในห้อง แต่ผู้เรียนจะเรียนรู้จากสื่อต่างๆ ที่ได้รับผ่านการวางแผนและเตรียมสื่อมาอย่างดี โดยจะมีการสื่อสารทางเดียวและการสื่อสารสองทาง

อี.เจ.เบิร์ก และ ซี.ซี. ฟรีวิน (E. J. Burge and C.C. Frewin, 1985) หมายถึง กิจกรรมการเรียนที่สถาบันการศึกษาได้จัดทำเพื่อให้ผู้เรียน ซึ่งไม่ได้เลือกเข้าเรียนหรือไม่สามารถจะเข้าเรียนในชั้นเรียนปกติได้กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดให้มีนี้ จะมีการผสมผสานวิธีการที่สัมพันธ์กับทรัพยากร การกำหนดให้มีระบบการจัดส่งสื่อการสอน และมีการวางแผนการดำเนินการ รูปแบบของ

ทรัพยากร ประกอบด้วย เอกสารสิ่งพิมพ์ โสตทัศน สื่อคอมพิวเตอร์ ผู้เรียนอาจเลือกใช้สื่อเฉพาะตน หรือเฉพาะกลุ่มได้ ส่วนระบบการจัดส่งนั้นก็มีการใช้เทคโนโลยีนาโนชนิด สำหรับระบบบริหารก็มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางไกลขึ้นเพื่อรับผิดชอบจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

โอชัว (Ochoa, 1983) ให้ความหมายว่า การศึกษาที่มีการจัดระบบการเลือกใช้สื่อการสอนทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนการสอนด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย การศึกษาเป็นการเฉพาะ โดยการจัดการศึกษาดังกล่าวนี้มีศักยภาพที่จะครอบคลุมสภาวะทางภูมิศาสตร์ได้มากกว่าระบบการศึกษาที่มีการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

วิจิตร ศรีสอาน (2529, น. 5-7) กล่าวว่า การเรียนการสอนทางไกลหรือ Distance Learning หมายถึง ระบบการเรียนการสอนที่ไม่มีชั้นเรียนแต่อาศัยสื่อประสม ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และการสอนเสริม รวมทั้งศูนย์บริการการศึกษา โดยมุ่งให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองอยู่กับบ้าน

สุมาลี สังข์ศรี (2549) ได้ให้ความหมายคล้ายกันว่า หมายถึง วิธีการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนและผู้สอนไม่ได้พบกันโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ แต่ผู้สอนจะถ่ายทอดเนื้อหาวิชาความรู้มวลประสบการณ์ต่างๆ ผ่านสื่อ ได้แก่ สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เทปเสียง วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ผู้เรียนจะรับความรู้จากสื่อในลักษณะการเรียนด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่และจะเรียนจากที่ใด เมื่อใดก็ได้ตามความพร้อมโดยไม่ต้องมาที่สถาบันการศึกษา

สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาทางไกล คือ วิธีการจัดการเรียนการสอนที่มีการวางแผนการใช้สื่อเป็นผู้ที่นำเนื้อหาสาระความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนโดยผู้สอนจะต้องมีการวางแผนและเตรียมสื่อให้เหมาะสม ผู้เรียนจะรับความรู้จากสื่อการศึกษาด้วยการเรียนรู้แบบด้วยตนเอง ไม่ต้องเดินทางเข้ามาในสถาบันการศึกษาจะต้องบริหารการเรียนด้วยตนเอง

2.2.2 รูปแบบการศึกษาทางไกล

รูปแบบการศึกษาทางไกล นักวิชาการทางด้านการศึกษาได้แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ (Michael G. Moore) (สมประสงค์ วิทยาเกียรติ, 2544, น. 49-50)

1) การพัฒนาการศึกษาทางไกลในระยะแรก ใช้รูปแบบการศึกษาทางไปรษณีย์ Correspondence study และการศึกษาแบบอิสระ independent study สื่อหลักที่ใช้ในการศึกษา คือ สื่อสิ่งพิมพ์ เนื้อหาเป็นความเรียง มีแบบฝึกมอบหมายให้ทำ มีการโต้ตอบของผู้เรียนและผู้สอนผ่านทางระบบไปรษณีย์

2) การพัฒนารูปแบบการศึกษาทางไกลในระยะที่สอง มีการดำเนินการด้วยระบบมหาวิทยาลัยเปิด Open University เริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ.1970 การเรียนการสอนยังคงใช้ระบบ

ไปรษณีย์ และมีสื่อเสริม วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เทปบันทึกเสียง วีดิทัศน์ และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนด้วยระบบดาวเทียม โทรศัพท์ และใช้เครือข่าย

3) การพัฒนารูปแบบการศึกษาทางไกลในระยะที่สาม ซึ่งเป็นระยะในปัจจุบันเริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ.1990 โดยการจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ Computer based network

นอกจากนี้นักวิชาการได้จัดกลุ่มของรูปแบบการศึกษาทางไกลได้เป็น 3 รูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับเกณฑ์โดยยึดที่ตัวผู้เรียนเป็นหลัก (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2539, น. 200-202) (นิคม ทาแดง และคณะ, 2546)

1) การศึกษาทางไกลแบบเดี่ยว (Single Mode) เป็นการจัดการศึกษาทางไกลที่ไม่มีชั้นเรียน กลุ่มผู้เรียน คือ ผู้ที่ศึกษาด้วยตนเองจากสื่อที่บ้าน หรือ สถานที่อื่นๆ ที่สะดวกโดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนเป็นการเรียนที่ถือว่าเป็นการศึกษาทางไกลอย่างแท้จริง โดยผู้เรียนจะเรียนจากสื่อประเภทต่างๆ ไม่มีการเรียนแบบชั้นเรียน และเรียกว่าการศึกษาทางไกลแบบเปิด สามารถรับจำนวนผู้เรียนได้โดยไม่จำกัด และไม่จำกัดคุณสมบัติของผู้เรียน ไม่ว่าจะอยู่สถานที่ใด ก็สามารถศึกษาได้ ผู้เรียนกำหนดวิธีการเรียนและเวลาได้ การศึกษาทางไกลแบบนี้จำเป็นต้องเรียนจากสื่อ จำเป็นจะต้องมีการวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบโดยทีมผู้เชี่ยวชาญ ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของสื่อผสม และมีสื่ออีกหลายชนิดเป็นสื่อเสริม เช่น รายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ เทปเสียง วีซีดี บทเรียนทางคอมพิวเตอร์ การสอนเสริม ผู้เรียนไม่ต้องเดินทางมาเข้าชั้นเรียน แต่จะเรียนจากสื่อ อาจมีการนัดพบกลุ่มและอาจารย์มาสอนเสริมเป็นบางครั้ง ณ สถานที่ที่อยู่ในท้องถิ่นที่นักศึกษาอาศัยอยู่ และเมื่อถึงเวลาสอบก็จะมาสอบในสถานที่ที่นักศึกษาอยู่ หลักสูตรที่เปิดสอนมีหลายระดับ เช่น ระดับประกาศนียบัตร ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ด้วยวิธีการการศึกษาทางไกลนำสื่อหลายประเภทประกอบเป็นชุดฝึกอบรม ทั้งในระดับอนุปริญญา ปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา สถาบันการศึกษาทางไกลในลักษณะนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเปิดต่างๆ ที่มีอยู่ในระดับภูมิภาคของโลก เช่น ในทวีปเอเชีย ได้แก่ มหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศไทย ศรีลังกา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ไทย ญี่ปุ่น อินเดีย ไต้หวัน ฮองกง จีน ในส่วนของทวีปอเมริกา ได้แก่ มหาวิทยาลัย Athabasca แห่งประเทศแคนาดา และอีกหลายประเทศ ในทวีปออสเตรเลีย ได้แก่ The Open Polytechnic of New Zealand แห่งประเทศนิวซีแลนด์ และในทวีปยุโรป ได้แก่ The Open University ของประเทศอังกฤษ The Open University of The Netherlands ของประเทศเนเธอร์แลนด์ ในทวีปแอฟริกา ได้แก่ University of South Africa (UNISA) แห่งประเทศแอฟริกาใต้ การจัดการศึกษาทางไกลแบบนี้ นอกจากจะนิยมในระดับอุดมศึกษาแล้วยังใช้ได้กับการศึกษาระดับอื่นๆ ด้วย เช่น ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา

2) การศึกษาทางไกลแบบทวิ (Dual Mode) เป็นการจัดการศึกษาทางไกลที่มีนักศึกษา 2 ประเภท คือ นักศึกษาที่เรียนแบบชั้นเรียน และนักศึกษาที่เรียนด้วยตนเอง ด้วยวิธีการทางไกล ไม่ต้องเข้าชั้นเรียนเป็นการจัดการศึกษาในลักษณะที่เดิมสถาบันการศึกษาจัดการศึกษาแบบชั้นเรียนอยู่แต่ด้วยความต้องการทางการศึกษามีมากขึ้น สถาบันการศึกษาต้องการตอบสนองความต้องการที่ผู้เรียนมีความต้องการเพิ่มมากขึ้นให้ทั่วถึง จึงได้นำวิธีการศึกษาทางไกลมาจัดคู่ขนานไปกับการศึกษาในระดับชั้นเรียน โดยหลักสูตรแต่ละหลักสูตรจะจัดทั้งในชั้นเรียนและแบบการศึกษาทางไกลให้ผู้เรียนสามารถเลือกลงทะเบียนเรียนได้ ในส่วนของการศึกษาทางไกลจะใช้วิธีการ ขั้นตอน เหมือนกับการศึกษาทางไกลแบบเดี่ยว ใช้สื่อประสมหลากหลายชนิดเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ โดยผู้เรียนจะเลือกตั้งแต่ละลงทะเบียนว่าจะเลือกเรียนแบบทางไกลหรือแบบชั้นเรียนโดยเนื้อหาจะเหมือนกันและการประเมินผลจะทำพร้อมกัน โดยการตรวจสอบจะจัดสอบในห้องถื่นของนักศึกษา และไม่ว่านักศึกษาจะเลือกเรียนแบบใดจะต้องมาสอบพร้อมกัน สถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาทางไกลแบบคู่ขนาน มีเป็นจำนวนมากโดยคาดว่าจะมีเพิ่มขึ้นจำนวนหลายมหาวิทยาลัยและในหลายประเทศ ทั้งในทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และออสเตรเลีย ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย University of New England. Deakin University Queensland University. Monash University

3) การศึกษาทางไกลแบบตรี (Triple Mode) เป็นการจัดการศึกษาที่มีนักศึกษา 3 ประเภท คือ แบบชั้นเรียน แบบเรียนด้วยตนเองที่บ้าน และผู้เข้าชั้นเรียนบ้าง เรียนเองบ้าง ตามความพร้อม

3.1) การศึกษาทางไกลแบบตลาดวิชา (Academic market place) โดยสถาบันการศึกษาจะจัดการศึกษาทั้งแบบชั้นเรียนและแบบทางไกลโดยสอนผ่านสื่อหลากหลายประเภท ผู้เรียนเรียนทั้งแบบชั้นเรียนและเรียนจากสื่อที่บ้านโดยจะไม่มีสิทธิเลือก

3.2) จัดแบบเครือข่ายสหการ จะมีสถาบันการศึกษาที่เป็นแม่ข่ายหรือสถาบันหลักที่จัดการศึกษาทางไกลเชิญชวนสถาบันการศึกษาอื่น เรียนด้วยการเรียนการสอนทางไกลจะด้วยแบบมหาวิทยาลัยเปิด หรือแบบขนาน โดยเปิดให้นักศึกษาลงทะเบียนวิชาต่างๆ ของมหาวิทยาลัยที่เป็นเครือข่าย ให้เป็นหลักสูตรตามที่มหาวิทยาลัยแม่ข่ายเป็นผู้กำหนด และปริญญาจะออกโดยมหาวิทยาลัยแม่ข่ายเมื่อนักศึกษาเรียนครบตามหลักสูตร

3.3) แบบไร้พรมแดน เป็นลักษณะที่กำหนดให้ทั้งชั้นเรียนในบางช่วงและเรียนแบบทางไกลจากสื่อต่างๆ และเรียนแบบชั้นเรียนในบางช่วง

2.2.3 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ Andragogy

ทฤษฎีที่เน้นว่าผู้ใหญ่มีความแตกต่างจากเด็กในการเรียนรู้ โดยมีหลักการสำคัญคือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ประสบการณ์ชีวิตที่มีค่า เรียนรู้เมื่อเห็นความสัมพันธ์กับสถานการณ์จริง และการเรียนรู้เป็นการแก้ปัญหา มีผลต่อการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ “Andragogy” และ “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” Merriam, S. B. (2001). ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่มีหลักการสำคัญในการเข้าใจว่าผู้ใหญ่เรียนรู้อย่างไร สรุปความสำคัญของทั้งสองแนวคิดตามนี้ : Andragogy โดย Malcolm Knowles ในยุค 1960 คือ ศิลปะและวิทยาการในการช่วยผู้ใหญ่ในการเรียนรู้ ทฤษฎีการศึกษาผู้ใหญ่ที่แยกแยะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่จากการเรียนรู้ของเด็ก และเน้นคุณลักษณะและความต้องการที่ไม่เหมือนกันของผู้เรียนผู้ใหญ่หลักการสำคัญรูปแบบตนเองผู้ใหญ่มีภาวะตนเองที่รับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง และการตัดสินใจและการเรียนรู้ ผนวกกับประสบการณ์ผู้ใหญ่มีประสบการณ์ชีวิตมากมายที่เป็นทรัพยากรมีค่าสำหรับการเรียนรู้ โดยพร้อมที่จะเรียนรู้ ผู้ใหญ่มีการกระตุ้นในการเรียนรู้เมื่อมองเห็นความเกี่ยวข้องตรงๆ กับสถานการณ์ หรือเป้าหมายในชีวิตการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา การเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีลักษณะที่มุ่งสู่การแก้ปัญหาและการดำเนินงานที่เป็นงานอาชีพ Andragogy แนะนำให้ผู้ศึกษาผู้ใหญ่สร้างสภาพแวดล้อมที่ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน

2.2.4 การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-Directed Learning)

“การเรียนรู้ด้วยตนเอง” เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนเป็นผู้เริ่มต้นด้วยตนเอง ตรวจสอบความต้องการในการเรียนรู้ ตั้งเป้าหมายเรียนรู้ หาทรัพยากรการเรียนรู้ และควบคุมกระบวนการเรียนรู้ มีความเสรีภาพในการเลือกแนวทางการเรียนรู้ ความกระตุ้นและความรับผิดชอบตนเอง สร้างความเป็นเจ้าของในการเรียนรู้

การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ส่งผลให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตลอดชีวิตได้ โดยการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง หรือการเรียนรู้แบบกำกับตนเอง มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Self-directed Learning ซึ่งนักการศึกษาและนักวิชาการให้ความหมายไว้ ดังนี้

Knowles โนลส์ (Knowles. 1975 : 18) กล่าวว่า เป็นกระบวนการเรียนที่บุคคลมีความคิดในการริเริ่มที่จะวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ ตลอดจนการกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียน การวางแผนการเรียน การแสวงหาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้ง การประเมินผลการเรียน โดยได้รับหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากผู้อื่น

Pisku rich พิสคูริค (อัญชลีชาติกิตติสาร. 2542 : 7 ; อ้างอิงจาก Pisku rich. 1994 : 31) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น ควบคุมถึงกิจกรรมที่ทำตั้งแต่การอ่านหนังสือ การใช้โปรแกรมสำเร็จรูป การเรียนรู้ด้วยตนเองเกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ ในการทำงาน หลักเล็กลง ศูนย์กลางของชุมชนและในห้องเรียนซึ่งเกิดขึ้นอย่างที่ไม่ได้ตั้งใจ

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2546 : 12) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล โดยบุคคลนั้น มีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง มีความตั้งใจ มีจุดมุ่งหมาย มีการวางแผน การเรียนเลือกแหล่งข้อมูล เลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และมีการวัดและประเมินตนเอง

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง จึงเป็นการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะทำให้สัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ และมีการวางแผนการเรียนรู้ไว้อย่างมีระบบ นับจากการกำหนดแนวทางและจุดมุ่งหมายของการเรียน การแสวงหาแหล่งเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยจะมีหรือไม่มีบุคคลอื่น เช่น ครู หรือ เพื่อน เป็นที่ปรึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองได้

Knowles. โนลล์ (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. 2546 : 15 ; อ้างอิงจาก Knowles. 1975 : 61) สรุปลักษณะของผู้เรียนด้วยการนำตนเองไว้ 9 ประการ ดังนี้

- 1) มีความเข้าใจในความแตกต่างด้านความคิดเกี่ยวกับผู้เรียน และทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้นั้นคือ รู้ความแตกต่างระหว่างการสอนที่ครูเป็นผู้ชี้แนะ กับการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
- 2) มีแนวคิดเกี่ยวกับตนเอง ในฐานะที่เป็นบุคคลที่เป็นของตัวเอง มีความเป็นอิสระ และสามารถนำตนเองได้
- 3) มีความสามารถที่จะสัมพันธ์กับเพื่อนๆ ได้ดี เพื่อที่จะใช้บุคคลเหล่านั้นเป็นเสมือนสิ่งสะท้อนให้ทราบถึงความต้องการในการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การวางแผนการเรียนรู้ของตนเอง การเรียนรู้และการช่วยเหลือบุคคลอื่น และการได้รับความช่วยเหลือเหล่านั้น
- 4) มีความสามารถในการวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้อย่างสมจริง โดยความช่วยเหลือจากผู้อื่น
- 5) มีความสามารถในการแปลงความต้องการในการเรียน ออกมาเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ ในรูปแบบที่อาจจะทำให้การประเมินผลสำเร็จนั้นเป็นไปได้
- 6) มีความสามารถในการโยงความสัมพันธ์กับผู้สอน ใช้ประโยชน์จากผู้สอนในการทำเรื่องยากให้ง่ายขึ้น
- 7) มีความสามารถในการหาบุคคล และแหล่งเอกสาร วิทยาการที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน
- 8) มีความสามารถในการเลือกแผนการเรียนที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้ประโยชน์จากแหล่งวิทยาการ และมีความคิดริเริ่มในการวางแผนนโยบายอย่างมีทักษะความชำนาญ
- 9) มีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำผลของข้อค้นพบต่างๆ ไปใช้อย่างเหมาะสม

กล่าวได้ว่าการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองเป็นวิธีการที่ผู้เรียนมีเจตคติที่ดี มีความพร้อมในการที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถวางแผนและกำหนดเป้าหมายเป็นวิธีการที่จะเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องนั่งอยู่ในห้องเรียนและฟังครูบอก แต่ผู้เรียนสามารถที่จะศึกษา ค้นคิด วิเคราะห์และมีประสานสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของตนเองให้ประสบผลสำเร็จ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทำนองเดียวกับที่การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ถูกจัดไว้เป็นเรื่องของการศึกษาผู้ใหญ่ แต่ที่จริงแล้วสามารถนำมาใช้ได้กับทุกกลุ่มอายุ ทุกวัฒนธรรมและทุกระดับการศึกษา จากอนุบาลถึงมหาวิทยาลัย โดยระบบการศึกษาใหม่จะต้องจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้คนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิมพ์ใจ ทายะติ, ชไมพร ดิสถาพร, และฤทธิชัย อ่อนมิ่ง (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุประเทศไทย เพื่อการรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารพบว่า ผู้สูงอายุมีขีดความสามารถการรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเฉลี่ยในระดับปานกลาง โดยมีขีดความสามารถระดับปานกลางในองค์ประกอบของเรื่อง การเข้าถึง การประเมิน การรวบรวม การจัดการ และระดับต่ำ ในองค์ประกอบของเรื่อง การสร้าง ผลการสำรวจผู้วิจัยนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุประเทศไทยเพื่อการรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ 1) การรับข้อมูล (Information Receiving) คือ พฤติกรรมของผู้สูงอายุในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารต่างๆ ที่ถูกเรียกว่า โซเชียล ได้แก่ การสืบค้น การสานต่อ การสมัคร การสะสม และการสอนและสร้างสัมพันธ์ 2) การหยุดคิด (Stop Thinking) คือ การหยุดพิจารณาคิดไตร่ตรองข้อมูลที่ได้รับมากโดยใช้หลักการ 5 ส ซึ่งประกอบด้วย สมจริง สร้างประโยชน์ สำคัญ สร้างสรรค์ และสุขภาพเหมาะสม 3) การปฏิบัติ (Acting) คือ พฤติกรรมใหม่ของผู้สูงอายุในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารต่างๆ หลังจากได้ใช้หลัก 5 ส ในการประเมินข้อมูล เพื่อการรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ระวี สัจจโสภณ (2551) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมและนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักของผู้สูงอายุคือ สุขภาพผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมได้ สำหรับภาคีเครือข่ายนั้นมีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วม 4 ระดับ ได้แก่ วางแผนตัดสินใจ ปฏิบัติการ รับประโยชน์และประเมินผล

ส่วนกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ได้แก่ 1) การเพิ่มศักยภาพของภาคีเครือข่าย 2) การกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย 3) การเสริมสร้างความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย 4) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร 5) การพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และ 6) การกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ

วัชรินทร์ เสมามอญ (2556) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุควรมีหน่วยงานสนับสนุนอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ทั้งนี้การจัดกิจกรรมที่จะได้ผลดีมากที่สุดคือ มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ รวมทั้งสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างรายได้หรือสร้างอาชีพเสริมไปด้วยจะยิ่งดี

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2555) ได้วิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้” เหตุผลในการศึกษาวิจัย คือ จากการที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ กระแสสังคมมีการเผยแพร่ข้อมูลโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง และปัจจุบันมีโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก จึงต้องการศึกษาคุณลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุว่าควรเป็นอย่างไรควรมีหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพอย่างไรทั้งนี้ การศึกษามุ่งที่ผู้สูงอายุวัยต้น (60-69 ปี) ซึ่งแนวคิดในการพัฒนาผู้สูงอายุวัยต้นของทั่วโลกจะมุ่งพัฒนาให้เป็นผู้มีศักยภาพใน 3 ด้าน คือ 1) สุขภาพ 2) การมีส่วนร่วม และ 3) ความมั่นคง ในการวิจัยนี้ได้เก็บข้อมูลจากโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบจำนวน 9 แห่งทั่วประเทศจากการศึกษา พบว่า รูปแบบการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุมีหลายรูปแบบ ทั้งการก่อตั้งโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล วัด และกศน. ผู้เรียนมีอายุ 60 ปีขึ้นไปมีระดับการศึกษา อาชีพ และฐานะหลากหลาย

อรอำไพ บุรานนท์ (2554) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความต้องการของผู้สูงอายุ ศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง สังกัดกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความต้องการของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ความต้องการทางกาย ต้องการตรวจสุขภาพและกิจกรรมการออกกำลังกาย 2) ความต้องการทางจิตใจ ต้องการทำกิจกรรมที่ลูกหลานมีส่วนร่วมด้วย 3) ความต้องการทางสังคม ต้องการให้จัดกิจกรรมทัศนศึกษาหรือท่องเที่ยว และ 4) ความต้องการทางเศรษฐกิจ ต้องการให้จัดตลาดนัดค้าขายในศูนย์บริการ

Eynon, R., & Helsper, E. (2011). Adults learning online: Digital choice and/or digital exclusion?. *New media & society*, 13(4), 534-551. ได้สำรวจการสำรวจตัวอย่างทั่วประเทศของอังกฤษ เพื่อสำรวจถึงระดับที่สูงใหญ่ในใช้อินเทอร์เน็ตในกิจกรรมการเรียนรู้เพราะเลือกใช้ดิจิทัล (digital choice) หรือเพราะถูกตัดออกโดยไม่สมัครใจ (involuntary) จากโลกดิจิทัล ผลลัพธ์สำคัญชี้ให้เห็นว่าเหตุผลในการไม่ มีส่วนร่วมกับอินเทอร์เน็ตหรือการรับข้อมูลการเรียนรู้ออนไลน์ที่แตกต่างกันในกลุ่มต่างๆ แต่ทั้ง digital choice และ digital exclusion มีบทบาทเข้ามาในกระบวนการดั่งนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่นโยบายต่างๆ ต้องเข้าใจกลุ่มนี้อย่างดี และจัดการกับพวกเขาในทางที่แตกต่างกัน นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความไม่เป็นทางการเป็นปัจจัยมากที่มีบทบาทสำคัญในการอธิบายกระบวนการรับรู้ นโยบายที่ออกแบบขึ้นเพื่อสนับสนุนความสนใจแต่ละบุคคลในชีวิตประจำวันของคุณแตกต่างจากกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะทางการมีน่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าในการเพิ่มความหลากหลายของผู้คนที่มีการมีส่วนร่วมในโอกาสการเรียนรู้ออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Hur, M. H. (2016). Empowering the elderly population through ICT-based activities: An empirical study of older adults in Korea. *Information technology & people*, 29(2), 318-333. มีการศึกษาการให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่ได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ไปใช้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ ICT โดยใช้ข้อมูลที่ได้รับจากการสำรวจแบบสอบถาม จาก 14 คำถามนั้น ได้แยกเป็นสามปัจจัยหลัก คือ การสื่อความหมาย, ความสามารถ/การกำหนดเอง, และความเข้มแข็งของกลุ่ม ผลวิเคราะห์พบว่าพลังของผู้สูงอายุไม่ได้มีผลจาก ทักษะทางสังคม, ทักษะ ICT, หรือทักษะเสริม แต่มีแนวโน้มที่พลังนี้มาจาก ความสนใจใน ICT และกิจกรรมที่ใช้ ICT กิจกรรมการเรียนรู้ และความถี่ในการมีส่วนร่วม

Michailidou, E., Parmaxi, A., & Zaphiris, P. (2015). Culture effects in online social support for older people: perceptions and experience. *Universal Access in the Information Society*, 14, 281-293. การศึกษานี้รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุด้วยประสบการณ์ที่แตกต่างเกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตและออนไลน์สนับสนุน ภาพรวมที่กว้างขวางเกี่ยวกับประสบการณ์และความคาดหวังของผู้สูงอายุเกี่ยวกับบอพลอนและออนไลน์ ได้นำเสนอและรวบรวมการสนับสนุนและข้อที่กังวลทำให้ผู้สูงอายุไม่เต็มใจที่จะใช้เทคโนโลยี มีการอธิบายทั่วไปและการใช้งานเว็บโดยเฉพาะการค้นพบนี้มีความสำคัญในการทำความเข้าใจเหตุผลซึ่งผู้สูงอายุลังเลที่จะหันมาใช้บริการช่วยเหลือทางชุมชนออนไลน์ แต่ที่น่าสนใจที่สุดว่าวัฒนธรรมส่งผลต่ออย่างไร วิธีการประพฤติตนและการมีปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนเทคโนโลยีในและออนไลน์การสนับสนุนทั่วไปโดยเฉพาะชุมชน

สามารถมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป หรือมักใช้ในทางที่ผิด รายงานตรวจสอบการรับรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุการสนับสนุนทางสังคมออนไลน์และการใช้เว็บในประเทศไต้หวัน อภิปรายเกี่ยวกับผลลัพธ์จากการศึกษาที่คล้ายกันในสหราชอาณาจักรให้เห็นความแตกต่างที่น่าสนใจในระดับต่างๆ ของความไม่แน่นอนการหลีกเลี่ยงและการร่วมกันในทั้งสองประเทศ ที่มีแนวทางการออกแบบที่ขับเคลื่อนด้วยวัฒนธรรมและมีเป้าหมายเพื่อรวบรวมการรับรู้ของผู้ใช้เกี่ยวกับโซเชียลออนไลน์การสนับสนุนและการใช้เว็บ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพการสัมภาษณ์ของผู้ใช้ชาวไต้หวันที่มีอายุมากสามกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันในการใช้งานเว็บ ผลการวิจัยครั้งนี้ถูกนำมาเปรียบเทียบกับการศึกษาที่คล้ายกันซึ่งดำเนินการกับผู้ที่มีอายุมากกว่าผู้ใหญ่ในสหราชอาณาจักร ความสำคัญของการศึกษานี้อยู่ที่การทำความเข้าใจบทบาทของความเชื่อที่มีอยู่ในประเทศที่ทำให้วัฒนธรรมดีขึ้น และส่งผลกระทบต่อการรับรู้ออนไลน์ของผู้สูงอายุ การสนับสนุนทางสังคมและเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมอื่น

Bong, W. K., & Chen, W. (2016). How Accessible Are MOOCs to the Elderly? A Case Study on a MOOC Demo Course. In *Computers Helping People with Special Needs: 15th International Conference, ICCHP 2016, Linz, Austria, July 13-15, 2016, Proceedings, Part I 15* (pp. 437-444). Springer International Publishing. พบว่าการเรียนรู้รวมทั้ง e-Learning และการศึกษาแบบระยะไกล หน้าที่สำคัญในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ปัจจุบันผู้สูงอายุที่เข้าร่วม MOOC มีน้อยกว่า 10% และมีการวิจัยที่จำกัดเกี่ยวกับความเข้าถึงของ MOOC สำหรับผู้สูงอายุ ได้นำเสนอผลการศึกษาระณีที่เน้นการเข้าถึงของ MOOC demo course สำหรับผู้สูงอายุ พบปัญหาการเข้าถึงที่แตกต่างจากการทดสอบแบบอัตโนมัติและการทดสอบโดยผู้ใช้ แม้ว่าผู้สูงอายุจะแสดงทัศนคติที่เป็นบวกต่อการใช้ MOOC เพื่อเรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ สิ่งสำคัญที่ผู้ใช้บริการ MOOC ต้องจัดการกับปัญหาการเข้าถึงและทำให้คอร์สของพวกเขาเข้าถึงได้สำหรับผู้สูงอายุ